

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Psychoanalyse kan de evolutie en het beloop van psychosomatische ziekten in gunstige zin wijzigen. Het is echter riskant wanneer psychoanalyse zich buiten haar specifieke terrein begeeft. Wanneer een patiënt over maagpijn klaagt kunnen we dit op vier manieren beluisteren: [1] een communicatie over een reëel verschijnsel dat zich buiten ons vakgebied bevindt, [2] een agglomeratie van bèta-elementen, [3] een narratieve sub-eenheid, [4] een communicatie over de relatie met de analyticus. Ferro is van mening dat hoe meer een psychische inhoud ontkend, afgesplitst, ongekend en vreemd is, hoe meer deze zich zal lenen tot psychosomatische expressie.

Het hoofdstuk over homoseksualiteit bevat complexe inzichten. De analysant splitst bijvoorbeeld een ondraaglijke inhoud af en projecteert deze in de analyticus, die deze inhoud kalmeert maar bij zichzelf opmerkt dat hij penetrerende duidingen afvuurt op de analysant. Of het defensief zichzelf knuffelen waarmee de behoefte aan een ander ontkend wordt. Een manier om psychotische angsten te beheersen is een deel van het zelf castreren, of wat Ferro noemt: «oestrogeniseren». Er zijn ook analysanten die in relaties telkens een ongedifferentieerde harmonie opzoeken waarbij na verloop van tijd een passioneel gebeuren opduikt dat de relatie kapotmaakt.

In het laatste hoofdstuk lezen we nieuwe inzichten over narcistische pathologie: de patiënt die veroordeeld wordt om altijd te schitteren, het infiltreren van de externe wereld met primitieve emoties, het «spoil-child syndrome» ...

Ferro is meesterlijk in zijn talrijke gevalsbeschrijvingen. Hij maakt ook dankbaar gebruik van filmmateriaal (*Zelig*, *Panic room*, *Hannibal*, *Dances with wolves*, *The silence of the lambs*, *Night killer*...) en literatuur (*The analyst* van Katzenbach) om zijn inzichten te illustreren. Soms heb ik de indruk dat er bij de vertaling van het Italiaans naar het Engels veel verloren is gegaan. Wellicht loont het de moeite Italiaans te studeren om Ferro in zijn moeder-

taal te ontdekken. De productiviteit van Ferro is alleszins indrukwekkend. Volgens mij berust dit vooral op de kracht van de abstracte theorie van Bion. Deze heeft tot een explosie van klinische inspiratie geleid, niet alleen voor Ferro maar ook bij Ogden, Meltzer en Grotstein. Ferro heeft deze explosie opgevangen, doordacht en in een vorm gepresenteerd die voor de lezer erg toegankelijk is. Terecht waarschuwt Ferro tegen analytische dogma's waardoor het analytische schouwtoneel ontdaan wordt van zijn drie dimensies en gereduceerd tot een vlak. Anderzijds lijkt hij zich zelf ook aan dit euvel te bezondigen. Bestaat het gevaar niet van vervlakking wanneer in alles wat de analysant zegt, een communicatie over de analytische relatie wordt gehoord?

De Dode Vader gedissecteerd, maar niet vermoord

Bespreking van

Lila J. Kalinich & Stuart W. Taylor (red.) (2009). *The Dead Father — A psychoanalytic inquiry*. Londen: Routledge. ISBN 978 0 415 44995 3, 224 pp., £ 21,99

LILI PHILIPPE

In april 2006 had in New York een internationaal symposium plaats over de betekenis van «de vader in de hedendaagse psychoanalyse». De lezingen zijn verzameld in *The Dead father — A psychoanalytic inquiry*. Om de veelomvattende kwestie van de vader — queeste naar de vader — te onderzoeken, werd het boek in vier delen gestructureerd: de verloren Vader, de vormgegeven Vader, de Vader in theorie, Vadercultuur. In de inleiding reflecteren de redacteurs over het sterk veranderde beeld van de vader in de westerse cultuur. Volgens Kalinich wijzen de enorme transformaties in onze

maatschappij duidelijk naar een verandering van de functie van de vader en diens representatie in de psyche. Taylor gaat in zijn proloog in op de link tussen de Vader en de Taal: dankzij de ›Dood van de Vader‹, zijn afwezigheid, maakt hij ons steeds weer bewust van limieten en verlies. Maar terzelfder tijd wordt hij ook een representant van nieuwe mogelijkheden.

De auteurs vinden het belangrijk om op dit verwarrende moment in de geschiedenis van de mensheid de verschillende variabelen te onderzoeken vanuit een psychoanalytisch gezichtspunt. Zo verwachten zij een bijdrage te leveren aan het begrijpen van de moeilijkheden van een generatie die niet meer beschikt over ›het stevige anker van de Vader‹.

Het eerste artikel is van de hand van André Green: het is het langste en het zwaarste, maar het zorgt ook voor een rijke voedingsbodem waarvan de andere auteurs van dit boek gretig oogsten. Vanuit Freuds ›Vadermoord‹ onderzoekt Green de ›zogenaamde afwezigheid‹ van de Vader. Hij komt tot de ontdekking dat de verloren vader aanwezig is als observator van de moeder-kinddyade, als blik, als Boven-Ik, wat hem tot levend geworden fantasie van het subjectieve object maakt. Het doorwerken van de afwezigheid — het verdriet over de separatie — in een analyse kan leiden tot het objectief waarnemen van het object. Het is een rijk artikel, dat ook nieuwe perspectieven opent voor psychoanalytische therapie door de introductie van het concept van de ›derde‹ als de belangrijkste promotor van de psychische activiteit.

Gelukkig werpt Urribarri in een tiental bladzijden extra licht op de vele inzichten uit het voorgaande artikel. Hij historiseert de weg die Greens analytische denken gevolgd heeft, waardoor de stellingen in Greens artikel begrijpelijker worden. Hij volgt het vadersvraagstuk in het vroege werk van Green, dan tijdens zijn lacaniaanse periode tot aan de ›Post-Lacanian Greenings‹ en dan Lacan voorbij naar Greens eigen invulling van een hedendaagse psychoanalyse.

Het tweede deel van het boek bestaat — volgens de inleiding van Aguirre — uit diverse studies van het effect dat de representatie van de Dode Vader op het lichaamsbeeld heeft. Het ›imaginaire lichaam‹ waar het hier over gaat, bestaat in het zelfbeeld van het individu en dit zelfbeeld wordt onder andere gevormd door de vaderlijke functie, die van de ›Dode Vader‹. Aisenstein, van de psychosomatische school van Parijs, komt tot de bevinding dat de afwezigheid van de vader en zijn symbolisatie het reële lichaam van haar patiënten vaak op verwoestende wijze aantast. Ze illustreert dit met enkele klinische vignettes. Laurent sluit hierbij aan. Hij laat zien hoe het moderne subject wordt geconfronteerd met de instorting van de culturele idealen en de terugval van de vaderfunctie, waardoor het zijn eigen manieren moet vinden om het zelf opnieuw vorm te geven. De reële vader van de freudiaanse mythe, die het agens van de castratie is, verdwijnt heden ten dage achter de imaginaire vader, de vader die ›dit onbekwame kind dat ik ben‹ gecreëerd heeft. Dit vraagt om een ontcijfering van de nieuwe vormen van liefde — en haat — voor de vader in de moderne samenleving. De historicus Laqueur van zijn kant beschrijft op intieme wijze de beelden die hij van zijn eigen vader heeft, en brengt die in verband met het contrast tussen de oedipale vader en de Vader van het Vaderschap van Freud. Richards heeft het in zijn introductie van het volgende deel over de verschuiving van de autoritaire ›analyticus-als-vader‹ naar een participerende analyticus in een ›analytische ontmoeting‹. ›De Dood van de Vader diende om de almacht te limiteren‹, stelt Christine Anzieu dan weer in haar tekst over ›de Vader in theorie‹. Via enkele klinische voorbeelden toont ze aan dat een symbolische vader essentieel is om het symbolisatieproces in gang te zetten. Perelberg associeert de Dode Vader met een poging om verlangen en drift te reguleren en dan vooral de seksuele drift binnen families: de basis van elk sociaal contract is afstand nemen, verzaken. De kindanalyticus James Her-

zog onderstreept het belang van het nooit eindigende proces van constructie en de-constructie van de Vader in de analytische ›Spielraum‹.

Totem en taboe en *De man Moses en de monotheïstische religie* zijn standaardwerken van Freud die in het boek meermaals aangehaald worden, maar vooral in het laatste deel komen ze volop aan bod. In dit stuk wordt de eerste invulling van de ›Dode Vader‹-theorie, wat volgens Muller ›de Cultuur‹ is, nader bekeken. Het gaat hier over de socialiserende functie die volgens Freud geïntroduceerd werd in de samenleving via de moord op de mythische vader van de oerhorde. Maar welke verbale autoriteit heeft de symbolische vader nog in de hedendaagse samenleving? Tayler tracht dit na te gaan door de pedagogie van vandaag te vergelijken met die van toen Latijn nog als Vadertaal fungeerde. Volgens hem worden taal en denken grotendeels opgeofferd als er in de klas geen plaats meer is voor de Leraar/Vader. Crapanzano beschrijft het ›discours figé‹ (gestolde vertoog) van een groepering Harkis, Algerijnen in Frankrijk, die enkel onderdrukking en discriminatie kenden. De vaders dragen hun trauma over door de stilte die ze hierover in stand houden: ze fungeren als levend-dode vaders. Het laatste hoofdstuk van het boek is van de hand van Julia Kristeva. Op fascinerende wijze bestudeert ze het effect van het christendom op mens, kunst en literatuur door de verrijzenis van het vermoorde teken (*A Father is beaten to Death*) in de sublimatie te doorgronden.

Meyers eindigt dit boek met een bemoeidigende epiloog, waarin ze de positie van de vader in het moderne gezin positief benadert. Ze bedankt de schrijvers voor het verbreden en verdiepen van het analytische veld door hun bijdrage in dit boek. Ik sluit me hierbij aan.

Melanie Klein aan de bakermat van de kinderpsychoanalyse

Bespreking van

.....
 Claudia Frank (2009). *Melanie Klein in Berlin — Her first psychoanalyses of children* (vert. S. Leighton & S. Young). The New Library of Psychoanalysis. Redactie en voorwoord: Elizabeth Spillius. Londen/New York: Routledge.
 ISBN 978 0 415 48498 5, 503 pp., £ 24,99

GERTIE BÖGELS

.....
Melanie Klein in Berlin verscheen oorspronkelijk in het Duits onder de titel: *Melanie Kleins erste Kinderanalysen*. De auteur, Claudia Frank, leeranalytica bij de DPV/IPA, was tot 2001 voorzitter van de afdeling Psychoanalyse, psychotherapie en psychosomatiek aan de Universiteit Tübingen en is coredeacteur van het *Jahrbuch der Psychoanalyse*. Frank heeft met dit boek de psychoanalyse een grote dienst bewezen, zoals Spillius in het voorwoord schrijft. Kleins ontwikkeling van de kinderanalyse heeft immers ook een enorme impact gehad op de hele psychoanalytische theorievorming en op de behandeling van volwassenen. Het is een bijzonder en aangrijpend boek doordat het een chronologische verbinding tot stand brengt tussen de publicaties van Klein, haar ongepubliceerde artikelen, de tot dan toe onaan-geroerde persoonlijke werkaantekeningen van psychoanalyses, en dagboekantekeningen uit het Melanie Klein Archiv. Verder bevat het de volledige, ongecorrigeerde tekst — inclusief de kindertekeningen — van vier van de tweeëntwintig kinderanalyses die Klein op zich nam na haar vertrek uit Budapest. Dit speelde van 1921, aan de één jaar eerder geopende Berlijnse Polikliniek voor psychoanalyse, tot midden 1926, toen Klein naar Londen vertrok. Het boek biedt de lezer gelegenheid om van zeer nabij het